TWEMMIN FIERAGĦ TA' L-GĦAWDXIN

(It-Tielet Parti)

Wieħed għandu għax jiskanta kemm niesna ta' dari kienu jassoċjaw kull ħaġa li jaraw mas-superstizzjoni. B'dana kollu kien hemm ċertu raġunar f'dak li jivvintaw, għalkemm loġikament ir-raġunament aktarx ma jreġix. Fil-bidu ta' dawn l-artikli diġa` konna għidna li l-argument tas-superstizzjoni huwa wieħed fundamentalment skorrett u ħażin għax il-konsegwenzi assoċjati mas-superstizzjoni jistgħu jkollhom oriġini ferm differenti minn dak li naħsbu aħna. Inkomplu llum bis-superstizzjonijiet dwar insetti, tjur, xtieli u siġar, mard, fejqan, ħlejjaq mistħajla u xi mediċina popolari.

Il-Bħari

Il-baħrija hija nsett jixbah ħafna l-farfett. Hemm diversi speċi b'ilwien u disinni differenti. Il-baħrija toħroġ l-aktar bil-lejl, għalkemm bi nhar nistgħu naraw xi waħda wkoll l-aktar jekk intajruha minfejn tkun qiegħda f'xi kamra mudlama. Issa lewn il-baħrija jista' jkun skur għal iswed, u jista' jkun griż għal bajdani. Lewn il-baħrija għandu importanza mill-akbar fis-superstizzjoni. Aħna diġa` għidna li l-iswed u l-iskur huma lwien assoċjati mar-riżq ħażin, mal-vistu, mal-mewt.... L-abjad, mill-banda l-oħra, ifisser ir-riżq tajjeb, il-ferħ, il-ħajja, it-tjieba, il-ġid. Issa l-konsonanti tal-kelma baħrija u bħari huma l-istess bħal ta' ħabar u aħbar, għalkemm m'humiex fl-istess ordni. Għalhekk, dan l-insett ġie assoċjat ma' l-aħbarijiet. Jekk il-baħrija li tara tkun sewda, ġejja aħbar ta' riżq ħażin, aħbar ta' dwejjaq u anki mewt; jekk il-baħrija tkun bajda, ġejja aħbar ta' riżq tajjeb. U l-aħbar tkun tvarja skond il-kulur tal-baħrija. Aktar ma jkun karg il-lewn, aktar tkun skjetta l-aħbar. Baħrija bajda tista' tfisser ukoll li ma jdumx ma jiġi xi ħadd mis-safar.

Iżda hawnhekk ta' min jgħid li bil-Għarbi l-baħrija tissejjaħ ukoll baxxara (Dizzjunarju ta' Al Mawrid), dik li ġġiblek il-bxara. F'dan il-każ is-superstizzjoni jista' jkollha għeruq fondi qalb il-popli semin.

It-Tiġieġa tqaqi/tidden!

Hawn Għawdex jgħidu li t-tiġieġa tibda tqaqi biex turi li ħa tbid, speċi qiegħda tiftaħar għax se tagħmel bravura. B'xorti ħażina llum il-btieħi u l-imnadar tat-tiġieġ naqsu ħafna f'Għawdex, għalhekk ftit huma dawk li jistgħu japprezzaw dan it-tip ta' superstizzjoni.

Jingħad ukoll li t-tiġieġa tista' tidden bħas-serduk. Imma din hija ħaġa rari ħafna. U Alla ħares ma kienx hekk. Jekk xi ħadd ifettillu jisma' tiġieġa tidden, allura din għandha tinqatel mill-ewwel għax tkun qiegħda tħabbar il-mewt ta' xi ħadd fil-familja.

Il-Gażżija

Il-gażżija hija sġajra tar-razza ta' l-acacia. M'għandhiex fama tajba wisq ma' l-Għawdxin. Jingħad li l-maltemp jista' jkissirlek il-qsari kollha, imma Alla jbierek il-gażżija tibqa' sħiħa. Tagħmel fjuri qishom boċoċ sofor bħad-deheb u dan il-lewn ħaditu għax darba l-Madonna, meta kienet sejra l-Eġittu bil-Bambin, naxret il-ħrieqi ta' Ġesu` fuq il-gażżija. Dari kien jingħad li qatt m'għandna ndaħħluha d-dar ma' qsari oħra għax inkella l-kap tal-familja jmut fi żmien sena.

It-Tursin

It-tursin jinżera' biż-żerriegħa f'Settembru qabel ma tagħmel l-ewwel xita. Safejn naf jien ħadd ma jħawwel it-tursin. Imma miskin int jekk tagħmel hekk, għax jekk taqla' tursina u terġa' tħawwilha x'imkien ieħor, tista' titlef jew lil ommok jew lil missierek.

Il-Basal tal-Għansar

Il-basal tal-għansar jikber f'imkejjen fejn ikun hemm il-blat, jiġifieri fil-qċaċet ta' l-għoljiet, ma' ċerti sisien, fix-xagħri, u fil-moxa. Il-basal ta' l-għansar itella' l-bastun f'Awissu. Issa l-bdiewa tagħna jemmnu li jekk

jiftaħ qabel Santa Marija, ix-xita tkun bikrija; jekk jiftaħ wara Santa Marija, ix-xita tkun imwaħħra. Jekk iz-zokk ikun mgħawweġ u mmejjel tkun ġejja sena ħażina; jekk ikun dritt tkun ġejja sena tajba. Jekk ikun hekk u hekk, is-sena tkun imħallta.

Ngħidu aħna, fis-sena 2000, il-bastun tal-basal ta' l-għansar tela' wara Santa Marija. Allura x-xita kellha tkun imwaħħra. Filfatt hekk ġara, u kienet skarsa wkoll. Imma din kumbinazzjoni?

Ix-Xewk ta' l-Għadu
Dwar ix-xewk insibu diversi tradizzjonijiet: għandna x-Xewk ta' Kristu għax jingħad li ntuża fil-kuruna li biha s-suldati Rumani kienu nkurunaw lil Ġesu`; ix-Xewk tax-Xitan, xewk li l-qaqoċċa tiegħu tidher qisha għajn kbira u kerha, u terġa', dan ix-xewk jingħad li żergħu x-Xitan meta Alla keċċa lil Adam u Eva mill-ġenna ta' l-art biex iżidilhom it-tbatija; imma l-isbaħ waħda fuq ix-xewk hija dik dwar ix-Xewk ta' l-Għadu. Xi drabi jiġri li fir-raba', mingħajr ma nafu kif, jinbet ħafna xewk. Il-bdiewa kienu jemmnu li dak ix-xewk jiżirgħu "l-għadu" biex xi ħadd iżidilhom ix-xogħol u r-raba' jagħmel inqas. Imma din hi superstizzjoni għaliex meta jinbet ħafna xewk aktarx li ż-żerriegħa tkun inġarret mill-ilma tax-xita.

Il-Budebbus
Il-budebbus hija xitla parassita li tgħix minn fuq pjanti oħrajn. Hemm diversi tipi ta' budebbus, imma l-akbar budebbus narawh jikber fejn ikun hemm il-ful. Diversi bdiewa Għawdxin jemmnu li l-budebbusa toħroġ mill-fula stess u mhux tinbet miż-żerriegħa. Issa din li l-budebbusa toħroġ mill-fula hija mhux biss superstizzjoni stramba, imma wkoll twemmin falz. Il-budebbus, billi hu xitel parassita, jagħmel għadd tassew kbir ta' żerriegħa rqiqa ħafna u li sservi ħafna snin. U dan biex ix-xitla tiżgura t-tnissil tagħha. U ż-żerriegħa tibqa' tistenna sakemm jasal il-waqt tajjeb għaliha. Kieku ma kienx hekk, ir-razza kienet tinqered malajr għax weħdiha ma tikbirx.

Ix-Xgħira
Xi drabi jiġri li x-xifer ta' l-għatu ta' għajnejna jintefaħ u jieħu s-sura ta' xgħira. Dan jiġri jew minħabba xi infezzjoni mid-demm inkella għax naqilgħu xi xagħra mit-tarf tal-għatu. Issa, bħalma diġa` tarrafna, hawn min jemmen li jekk xi ħadd titlagħlu xgħira jkun se jiret. Jien naf diversi nies li telgħetilhom xgħira u ma wirtu xejn. Jista' jiġri wkoll li x-xgħira tista' tinżel, imma ma tkunx fieqet għal kollox u għalhekk terġa' titla'. Għalhekk li wieħed titlagħlu xgħira hija l-eħfef ħaġa, imma li tiret hija ħaġa oħra.

Dwar ix-xgħira nsibu wkoll ir-rimedju folkloristiku biex wieħed ifejjaqha. Dak li jkun irid isib seba' xgħiriet u mbagħad idur daru lejn il-bir u jitfa' dawn is-seba' xgħiriet minn fuq spallejh għal ġol-bir. U x-xgħiriet iridu jiġu fil-bir kollha, għax inkella x-xgħira ma tfiqx.

Il-Fawra
Is-superstizzjoni dwar il-fawra hija waħda purament għawdxija. Qabel xejn x'inhi fawra? Jingħad li l-fawra tiġi mill-bniedem meta jkun imdagħdagħ f'demmu, imiss kif ikun imdagħdagħ x'imkien minn ġismu u jitla'. Issa din il-fawra tingħaraf għax iġġedded kull qamar, jiġifieri tfiq u terġa' titla'.

Issa kif kienu jfejquha l-fawra? Mela, qabel taqbad it-Triq tax-Xlendi, biswit Għajn il-Kbira, dari kien hemm bir imsejjaħ "il-Bir tal-Fawra", aktarx għax kien ifur bl-ilma ġieri. Issa l-Għawdxin kienu jmorru jġibu l-ilma minnu biex ifiqu minn xi fawra. Dan l-ilma jgħalluh għal seba' darbiet, imbagħad jaħslu bih, u hekk il-fawra tfiq.

Ilsien San Pawl
Dari, meta l-blat kien jinqata' bil-baqqun, kienu jsibu ħafna fossili msejħin "Ilsien San Pawl" għax jingħad li meta San Pawl beda jippriedka f'Malta leħnu tant kien qawwi li mhux biss instema' minn Għawdex, imma bħala tifkira ħalla lsienu stampat fil-blat. Issa llum nafu li "Ilsien San Pawl" m'hu xejn ħlief sinna ta' kelb il-baħar preistoriku.

Issa dan "Ilsien San Pawl" mhux biss kien jintlibes bħala amulet biex iħares lil dak li jkun mill-gdim tas-sriep velenużi, imma kienu jfarrkuh u jitħnuh fil-meħrież biex it-trab tiegħu jinqdew bih ħalli jfejqu l-ponot u l-ġrieħi.

L-Uġigħ ta' Ras u d-Deni
Jingħad li dawn jistgħu jfiqu jekk wieħed jaħsel saqajh u riġlejh fil-misħun fietel imħallat bil-melħ. Iżda dan il-melħ - u hawn qiegħda s-superstizzjoni - irid jintefa' minn mara miżżewġa u mhux minn xebba għax inkella ma jkollu ebda effett.

Il-Għatis
Min jaf kemm għatasna matul ħajjitna! Meta nkunu żgħar sa tnejn kull darba biżżejjed, iżda aktar ma nikbru, aktar jikbru wkoll fil-għadd il-għatisiet li nagħmlu kull darba. Illum meta jagħtas xi ħadd ngħidu: Evviva! jiġifieri jalla tgħix, għax jingħad li kien hemm żmien meta min jagħtas kien imut. Hawn Għawdex meta jagħtsu t-tfal ma ngħidulhomx evviva, imma nsejħu l-anġli u l-qaddisin. Mela, wara l-ewwel għatisa ngħidu, "Anġli!" u mat-tieni waħda, "Qaddisin!". Illum din id-drawwa qiegħda tinqata'.

Suffejra
Is-suffejra jgħidu li titfejjaq bid-demm tal-fekruna. Id-demm irid jittieħed mis-sieq, u jekk il-pazjenta tkun mara, allura trid tieħu d-demm minn sieq ta' fekrun, u jekk ikun raġel minn sieq ta' fekruna. Imbagħad jagħmlu salib bid-demm tal-fekruna fuq il-minkeb, l-irkobba u għekiesi oħra tar-riġlejn u d-dirgħajn.

B'dana kollu, hawn irrid ngħid li l-użu taż-żejt taż-żagħruna biex ifejqu l-ponot u xi dieħes m'huwiex superstizzjoni għax dan iż-żejt għandu proprjeta` li tfejjaq tassew. Iż-żejt taż-żagħruna jittieħed billi jdendlu l-fwied ta' din il-ħuta fix-xemx u jħallu ż-żejt joqtor f'xi reċipjent .

Murliti

Il-murliti juġgħu u jistgħu jnixxu d-demm. Biex dan ma jiġrix dari kienu jżommu tina mqadda fil-but u din tkun biżżejjed biex wieħed ma jbatix b'dan l-inkonvenjent!

Deni

Biex iniżżlu d-deni dari kienu jaqsmu fenek ħaj u jqiegħdu l-ġewwieni sħun fuq l-istonku ta' min ikollu d-deni biex jinżel malajr, bħalma l-fenek hu ħafif biex jiġri.

Għonq juġa'

Xi drabi wieħed jista' jkollu wġigħ qawwi f'għonqu hekk li jitlagħlu għal rasu u minħabba f'dan iġarrab tbatija kbira. Ir-rimedju hu li jimla kalzetta jew peduna bil-melħ ta' Għawdex, tal-baħar, u jdawwarha ma' għonqu. Dari kienu jemmnu li wara ftit l-uġigħ imur u jgħaddi għal ġol-melħ.

Rewmatiżmu

Ir-rewmatiżmu jiġi kkawżat minn infjammazzjoni u nefħa tal-muskoli ħdejn il-ġogi tal-ġisem, l-aktar tas-swaba' ta' l-idejn. M'hux mard sabiħ għax jekk jippersisti jista' jdgħajjef il-muskoli tal-qalb u dak li jkun imut żgħir. Ir-rimedju ta' min hu superstizzjuż hu li jżomm ħuta mqadda fil-but!

Il-Gawgaw

Superstizzjoni antika kienet dik tal-Gawgaw. Min jitwieled f'nofs il-lejl tal-Milied, kull Milied jinbidel f'Gawgaw. Jingħad li l-Bambin ma jiħux pjaċir min jitwieled fl-istess ħin li twieled hu. Għalhekk dak li jkun joħroġ jiġġerra bil-lejl ikaxkar xatba warajh jew jinbidel fi spirtu u joħroġ jiġġerra u jagħmel ħsejjes tal-biża'. Leġġenda Għawdxija tgħid li l-Gawgaw jieħu s-sur ta' serp u joħroġ jiġri fit-toroq.

Biex wieħed ma jsirx Gawgaw ikollu joqgħod igħodd it-toqob ta' għarbiel minn nofs il-lejl sal-*Pater Noster* ta' nhar il-Milied.

Fost il-ħlejjaq l-oħra tal-biża' nsibu wkoll il-Babaw, il-Qawqam, Waħx il-Baqar u l-Ors tal-Kandlora.

Ħxejjex Mediċinali

Ċerti ħxejjex mediċinali jistgħu jkunu tajbin biex ifejqu l-mard. Imma ħafna drabi l-użu tagħhom kien aktar wieħed mibni fuq it-twemmin fieragħ milli fuq il-fatti. Insibu wkoll dik li tissejjaħ id-Duttrina tax-Xebħ, jiġifieri xtieli ta' lewn aħmar jużawhom għal mard fid-demm, eżempju Għerq il-Ġeneral ta' fuq il-Ħaġra tal-Ġeneral tad-Dwejra. Il-ħaxixa tal-felul, għax għandha l-meraq isfar kienu jużawha għas-suffejra, l-ixpakkapietra għax taqsam il-blat jużawha għall-ħaġra fil-kliewi. L-ixpakkapieta ta' Għawdex hija mfittxa ħafna, anki mill-maltin, iżda hemm bżonn nibżgħu għaliha!

Bosta ħxejjex bħall-plejju, tulliera u fejġel, billi għandhom riħa qawwija, kienu jużawhom biex ikeċċu l-insetti bihom u kienu għalhekk iqegħduhom fil-kxaxen mal-ħwjjeġ minħabba l-kamla. Din hi r-raġuni għala l-ħwejjeġ milbusa għal San Girgor kien ikun fihom dik ir-riħa hekk tfuħ u qawwija.

Żerrigħet il-Briegħed hija żerriegħa li tixbah il-briegħed allura kienu jużawha biex igerrxu. (Nota: Min irid jaqra iżjed dwar dan is-suġġett għandu jara l-ktieb ta' Guido Lanfranco "*Duwa u Semm fil-Ħxejjex Maltin*").

Hemm iżjed superstizzjonijiet u twemmin fieragħ, imma naħseb li dan it-tagħrif fil-qosor kien biżżejjed biex wieħed jitgħallem jifhem u japprezza t-tradizzjonijiet tal-qedem tal-poplu tagħna.

(Nota: Ara wkoll: *Holiday Customs in Malta*, eċċ. tal-Kaptan E. D. Busuttil).